

Književnost FAK-a

Dobrevna, Nicolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:513997>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

NICOLINA DOBREVA

KNJIŽEVNOST *FAK-a*

Završni rad

PULA, 2017

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FILOZOFSKI FAKULTET

NICOLINA DOBREVA

KNJIŽEVNOST *FAK-a*

Završni rad

JMBAG: 0303044544, redoviti student

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost i talijanski jezik i književnost

Predmet: Suvremena hrvatska književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: Doc. dr. sc. Daniel Mikulaco

PULA, 2017

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Nicolina Dobreva, kandidatkinja za prvostupnicu hrvatskog jezika i književnosti i talijanskog jezika i književnosti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica:

Pula, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Nicolina Dobrega dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom "Književnost FAK-a" koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Pula, _____

Potpis

SADRŽAJ

1.	UVOD	6
2.	Što je to <i>Festival A književnosti</i> , iliti <i>FAK</i> ?	7
2.1	Kritički pregled razvoja nove hrvatske književne scene i <i>FAK</i> -a	9
3.	<i>Fakovci</i> – pisci koji su čitali svijetu	10
4.	<i>FAK</i> kao ideološki performativ	11
5.	14 neistina o hrvatskoj <i>novoj prozi</i>	13
5.1	Nekritički konsenzus, zatvoreni krug ljudi i nepoštivanje tradicije	13
5.2	Pokušali istisnuti “ <i>stare</i> “ pisce, bili proizvod <i>trećesiječanjske vlasti</i> te pisali konzervativna djela	14
5.3	Isključivali žene, imali podršku novina te radili za EPH	15
5.4	Pisali kritike sami sebi, bili proizvod marketinga i tržišta te estradizirali književnost	16
6.	U sjeni <i>FAK</i> -a i proza poslije <i>FAK</i> -a	17
7.	Primjeri analize književnih tekstova <i>fakovaca</i>	19
8.	ZAKLJUČAK	23
9.	KRATKI ŽIVOTOPISI KLJUČNIH AUTORA	25
10.	LITERATURA	28
	IZVORI	29
11.	SAŽETAK	30
	SUMMARY	30

1. UVOD

Festival alternativne književnosti, ili *FAK*, fenomen je koji je nastao 2000 godine u osječkom kafiću „Voodoo“. Njegov osnovni cilj bio je čitanje autorskih prozних djela na javnim mjestima gdje su se okupljali mladi, poput kafića, klubova i sl. Pokrenuli su ga Nenad Rizvanović, Hrvoje Osvadić i Borivoj Radaković te je njihov voditelj bio Kruno Lokotar. Obzirom na to da je ovaj prvi „premijerni“ nastup uspješno odrađen, do kraja godine organizirana su čitanja u Zagrebu i Puli te u naredne tri godine još 15 nastupa i to u Zagrebu, Puli, Osijeku, Varaždinu, Novom Sadu, Beogradu, Motovunu, Starom Gradu na Hvaru i Rijeci, navodi Bagić u knjizi „Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970.-2010.“. Naime, na ovim nastupima nisu sudjelovali samo Hrvati već i britanski, slovenski te srpski pisci. Sveukupno se okupilo oko osamdeset autora, od kojih je njih desetak sudjelovalo na svakom nastupu. Prema K. Bagiću: „Organizatori su nastojali slijediti nekoliko pravila: da se može čitati samo proza, da ta proza ne bude starija od godinu dana, da se ulaz obvezno naplaćuje, da se festival može održati samo u prostoru u kojemu postoji šank i sl.“¹ Prema Bagiću, u prosincu 2003. godine osnivači su sastavili „Priopćenje“ kojim su javnost obavijestili da se taj projekt gasi.² Nije bilo moguće predvidjeti kako će i hoće li *FAK* nešto promijeniti, no bilo je sigurno da će se njihove knjige sada lakše nabavljati i prepoznavati te da su one kako navodi Rizvanović, uglavnom sjajne!

¹ Bagić, K. „Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970.-2010.“, Školska knjiga, Zagreb, 2016., 150-151

² Isto

2. ŠTO JE TO FESTIVAL A KNJIŽEVNOSTI, ILITI FAK?

Festival alternativne književnosti, kako se prvotno zvao, projekt je koji se temeljio na tome da se održava na javnim mjestima gdje se okupljaju mladi koji su slobodno i bez predrasuda mogli čitati svoju prozu i slušati onu ostalih pisaca. Pokrenuli su ga Nenad Rizvanović, Hrvoje Osvadić i Borivoj Radaković 2000. godine. Prvi se nastup održao u Osijeku u kafiću po imenu „Voodoo“ 13. i 14. svibnja i vodio ga je Kruno Lokotar. Prema Slavici Vrsaljko³ „FAK ili festival alternativne književnosti, pokrenut je s idejom da u prvome redu afirmira prozu u hrvatskoj književnosti, da probudi književnu scenu te potakne zanimanje čitatelja za suvremenu domaću književnost“. Na tom prvom nastupu sudjelovao je jedanaest pisaca, a publika je bila brojna. „Čitanje se održavalo dvije noći. Prva je noć bila sjajna, a druga - još bolja. Postignuta je potpuna komunikacija s publikom i svi su se sudionici odlično osjećali. Upoznavali smo jedan drugoga i opuse svih onih koji su nam manje-više izmakli. Na temelju te dobre emocije odlučili smo stvar ponoviti.“ ispričao je Lokotar⁴ u razgovoru s novinarkom Martinom Budimir. Ovaj je festival rezultirao plodom i kako sam već u uvodu navela do kraja godine priređena su čitanja u Zagrebu te u Puli. Odradivši ova dva nastupa u sljedeće tri godine organizirano je još 15 takvih, svi praćeni medijem. Na ovim nastupima, osim hrvatskih pisaca, sudjelovali su i britanski, slovenski i srpski pisci. Sveukupno je, kako navodi K. Bagić, sudjelovalo osamdesetak autora od koji je njih desetak prisustvovalo svim čitanjima (B. Radaković, M. Jergović, A. Tomić, Z. Ferić, S. Mraović, Đ. Senjanović, J. Pavičić, R. Simić, K. Pintarić te E. Popović). Na svakom nastupu morala su se poštivati osnovna pravila, a to su da se može čitati samo proza i da ona nije starija od godinu dana, da se ulaz naplaćuje i da se on mora održati na mjestima na kojima postoji šank. Sve troškove takvih nastupa pokrivali su sponzori jer ih država nije podržavala. Zbog ovog festivala nastalo je i nekoliko knjiga, poput zbornika „FAKat“ (2001)⁵ ili dvojezičnog izdanja „Hrvatske noći“ (2005)⁶ koji se sastoji od tekstova hrvatskih i britanskih pisaca koji su nastupali na FAK-u. „Imati dinamikom proslavljeno prezime Andrić na početku zbornika znak je naklonosti viših sfera, a ne slučajnost abecede,

³ Vrsaljko, S., „Razgovornost i usmenost u djelima suvremenih hrvatskih književnika“, *Magistra ladertina*, 3(3) 2008.

⁴ Lokotar, K., „Inovacije i renovacije književne scene“, *Kulturpunkt.hr*, 23.03.2010., <http://www.kulturpunkt.hr/content/inovacije-i-renovacije-knjizevne-scene-0>

⁵ Lokotar, K., Rizvanović, N., „FAKat“, CELEBER, Zagreb, 2001.

⁶ Radaković, B., „Hrvatske noći“, VBZ, Zagreb, 2005.

koja bit će da i nije toliko slučajna jer, ako ništa drugo, počinje najfrekventnijim indoeuropskim glasom⁷, zapisano je u „Intervjuu“ Stanka Andrića, koja je prva priča u zborniku „FAKat“. Međutim, neovisno o tome da ih je publika voljela i prisustvovala je ovakvim nastupima, nakon javne polemike u prosincu 2003. godine, osnivači festivala sastavili su „Priopćenje“ kojim su narod obavijestili o njihovom gašenju. Često se govorilo o *fakovskoj* poetici te je takve pisce okupio način izvođenja i prezentacija te činjenica da je kontekst sadržavao pisce različitih razdoblja. Tako je mislila većina pisaca i kritičara. Jagna Pogačnik tvrdi da *FAK* „nije bio ništa drugo doli festival na kojemu su pisci, različitih generacija i poetika, čitali svoja djela“.⁸ Ubrzo se *FAK* počeo tumačiti kao *Festival A književnosti* te se proglasio hrvatskom književnom elitom. Zbog jednog priloga o festivalu *fakovci* su zatražili ukinuće emisije „Pola ure kulture“ te tako Velimir Visković tvrdi da taj zahtjev pokazuje „kako je kratak put od alternativne do autoritarne pozicije kad se izgube smisao za ironiju i autokritička distanca“⁹. *Fakovci* su često bili povezani medijima, davali su intervjuje, govorili o literaturi i politici, svakodnevnim problemima i sl. Jedino što je *FAK*-u nedostajalo bila je književna kritika, no oni su smatrali da im to nije potrebno. Bilo im je dovoljno da imaju kritičare u publici, da hvale jedni druge, da se promoviraju. Navodi K. Bagić, da je povod njihovom raspadu bila „svađa“ između Vedrane Rudan i Arijane Čuline, njihovo medijsko prepucavanje koje je u tu „medijsku galamu“¹⁰ uplela i druge *fakovce* i uzrokovala međusobno svađanje nakon čega je uslijedio raspad.

⁷ Lokotar, K., Rizvanović, N., „FAKat“, CELEBER, Zagreb, 2001., 6

⁸ Pogačnik, J., „FAKat, što je bio taj FAK?“, *aquilonis.hr*, 2012., http://aquilonis.hr/dodaci/pisci_na_mrezi/pogacnik_sto-je-to-fak.pdf

⁹ Visković, V., „U sjeni FAK-a“, VBZ, Zagreb, 2006., 26

¹⁰ Navodi Bagić, K. u knjizi „Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970.-2010.“, Školska knjiga, Zagreb, 2016., 153

2.1 KRITIČKI PREGLED RAZVOJA NOVE HRVATSKE KNJIŽEVNE SCENE I FAK-a

Pojava *FAK*-a uvelike je vezana uz razdoblje prve kulturne tranzicije u Hrvatskoj koja se ne poklapa s početkom političke tranzicije jer je kasnila u odnosu na političku. Mnogi to kašnjenje pripisuju Franji Tuđmanu, njegovom režimu i ratu ili čak društvenom razvoju. Bilo kako bilo, u Hrvatskoj se vjerovalo u slobodno tržište, u to da svatko može biti pisac, što je na početku bila dobra stvar, međutim, kasnije su se svi razočarali u tu istu. Razlog tome je da je onda svatko mogao biti pisac, navodi Andrea Radak. Sportaš je počeo pisat o svojim uspjesima, kućanica o svojoj svakodnevnici, ubojica o svojim žrtvama, i sl. Nisu više postojali *profi-pisci*, kako ih naziva Dubravka Ugrešić u „Zabranjenom čitanju“.¹¹ Nakon uspješnih nastupa dolazi i doba pada, sve započinje polemikom vezanom uz Rudan i Čulinu gdje poza *autsajdera* prelazi u pozu žrtve. Piscu, navodi Radak, odgovara poza žrtve jer su mu onda svi drugi krivi, novinari, izdavači, kolege, svi osim njega samog. Dakle, za samog pisca loše donosi drugi pisac, a tako je i došlo do propadanja *FAK*-a, pisci su međusobno sami sebe uništili. Prema Jurici Pavičić, njihova je žrtva dobrovoljna jer tako su sami ukinuli nešto što bi narod uništio kasnije ne čitanjem njihovih djela. Onog trenutka kada su sa javnog čitanja prešli na pisanje došla je do izražaja njihova loša interpretacija zbog koje bi posljedica bila nezainteresiranost za njihova djela tvrdi Radak. Neovisno o njihovom samouništenju učinili su i mnogo pozitivnih stvari. Primjerice, uspjeli su povezati lik kulturnog menadžera s likom zabavljača, vrstom *stand-up* književnika. To je ujedno i jedan od razloga zašto je *FAK* i uspio trajati (iako kratko). Uspjeli su zabavljati publiku čitanjem književnih djela, učinili su ih zanimljivim takvim načinom interpretacije. *Fakovci* su zapravo poticali ostale moguće pisce da se pridruže, navodi Radak, kao što im je i moto bio „Mi smo pisci, možete postati i vi!“. Nadalje, među pozitivnim odlikama *FAK*-a možemo uvrstiti i atmosferu koja je vladala na svim nastupima. Bio je objavljen podatak da se u Hrvatskoj devedesetih godina u prosjeku pisalo pet do šest romana, a samo u 2003. godini napisalo ih se više od dvadeset. *FAK* je, prema Radaku, promovirao kulturu smrti čime je jednom zauvijek afirmirao princip životnosti, radosti i nesputanosti, te je to bio zadatak druge kulturne tranzicije.

¹¹ Navodi Radak, Andrea, u „Dugovi kulturne tranzicije: kritički pregled razvoja nove hrvatske scene i *FAK*-a; od kulture do edukativnog entertainment“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 56-58

3. FAKOVCI – PISCI KOJI SU ČITALI SVIJETU

„FAK je stvorio Rizvanović, organizirao Osvadić, a osmišljavali su ga Radaković i Lokotar. To je istina“, tako započinje članak u kojemu Miljenko Jergović govori o FAK-u. U proljeće 2000-te godine sreli su se on i Boro Radaković te je tada prvi put Jergović čuo vijest o pokretanju novog projekta i kaže danas, „Prihvatio sam bez obzira na rezerve, koje se nisu ticale njega, moga prijatelja Bore, ali jesu moga sudjelovanja na bilo kakvom hrvatskom festivalu književnosti, a pogotovu alternativne. Ništa mu o tome nisam rekao, pa šutim o toj stvari i danas.“. Jergović navodi da je još prije znao da Rizvanović planira pokrenut takav projekt te da ga je uvijek odgovarao od toga zbog tamošnje književne kulture, da sve tu upućuje na nekakvo kasnije razočaranje, da su mnogi već tako nešto pokušali i da nitko nije uspio, ali on se nije dao odgovoriti. Bio je to njegov san i bio je odlučan u tome da ga ostvari, a imao je i svog prijatelja nadimka Os koji je bio uz njega. Uz to je još i poznao Krunu Lokotara koji je priređivao promocije u knjižnici pa je bio savršen voditelj. I tako je Boro Krunu predložio da bude voditelj festivala, on je naravno pristao i tako je počelo kada je Lokotar rekao „Vrijeme je.“¹². Održao se, kako znamo, u Osijeku, nikome nije bilo jasno zašto je to morao biti Osijek, ali za Bora je to bio povratak u rodni grad i inzistirao je na tome. Na tom prvom nastupu Jergović nije sudjelovao, a ispostavilo se da je to bio ujedno i jedini festival na kojemu nije bio. Na tom su prvom FAK-u sudjelovali Krešimir Pintarić, Tatjana Gromača, Ante Tomić, Tarik Kulenović, Drago Orlić, Zoran Ferić, Zorica Radaković, Edo Popović, Đermano Senjanović, Boro Radaković i Boris Maruna, navodi Jergović.¹³ Radaković je, prema Jergoviću, bio zaslužan za promjenu imena iz *Festival alternativne književnosti* u *Festival A književnosti*. FAK je nažalost kratko trajao, ali pisci ne isključuju mogućnost nekog novog projekta, npr. Radaković kaže „Tko se prvi nečega dosjeti, pridružiti ću mu se. Ili neka se novi pridruže meni.“¹⁴ Prema Radakoviću *fakovac* ne može biti svatko, tako je izjavio u razgovoru sa *Nacionalom*, kako kaže „od FAK-ovaca, traži se da budu grupa istomišljenika!“.¹⁵ Bilo je još mnogo sudionika FAK-a, ali ovi su oni zaslužni i ključni u njegovom pokretanju.

¹² Lokotar, K., „FAK and drugs and rock 'n' roll“, *Europski glasnik*, 7, 2002.

¹³ Jergović, M., „Fakovci – pisci koji su čitali svijetu“, *Jutarnji Vijesti*, 06.06.2009., <http://www.jutarnji.hr/vijesti/fakovci-pisci-koji-su-citali-svijetu/3854514/>

¹⁴ Mirković, M., „Nevjerojatno je kako se široka publika stalno zadovoljava istim stvarima“, *www.express.hr*, 23. prosinca 2015., u razgovoru sa B. Radakovićem

¹⁵ Radaković, B., „Od autsajdera do gurua FAK-ovske generacije“, *Nacional*, br.321, 2002.

(Portal *VREME*, broj 560, 27.09.2001.; Miljenko Jergović, Kruno Lokotar, Zoran Ferić, Neven Ušumović, Edo Popović, Drago Glamuzina, Borivoj Radaković)¹⁶

4. FAK KAO IDEOLOŠKI PERFORMATIV

Glas i fenomen otvaraju dvije perspektive, onu književno-teorijske ideologije i onu nultog stupnja medija. *Fakovski* nulti stupanj medija pokazuje se kao takav iz više razloga. Prema Mikuliću prvi je tzv. trivijalni smisao tvrdnje, u nastavku objašnjava da on „nema estetsku svrhu kao što ima glumačka izvedba lijepog umjetničkog teksta“, ali *fakovsko* čitanje ima ključnu etičku funkciju da bude prisutan među slušateljima i da učini da oni osjećaju pripadnost u tome društvu na neizravan način. Samo takvim činom *tu-bivanja*¹⁷, kaže Mikulić, oni uspijevaju održati tu scenu i njen karakter. Kao drugo navodi da *fakovsko* čitanje ne smatra nultim zbog izvedbe koja je reducirana na glas, nego glasu daje nulti stupanj pred pismom jer „slovo prethodi glasu“.¹⁸ Glas, pogled, knjiga, podij, svjetla, mikrofoni, promatrači, kritičari i sl. to su, prema Mikuliću, stupnjevi medija koji unatoč njihovoj funkcionalnosti prikazuju se kao autentični u samo jednoj točki i to u glasu pisca. „Nulti stupanj medija sastoji se dakle u paradoksu da se jedan i najjednostavniji materijalni medij, poput prirodnog glasa, prikazuje-pojavljuje kao apsolutna točka autentičnosti samo

¹⁶ Portal „VREME“, broj 560, 27.09.2001., <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=297919>

¹⁷ Prema Mikuliću, „smisao tu-bivanja je u onome biti u onome „sluša se“ kao oblik ljudskog bivanja jednih s drugima koje nadomješta ono izolirano „čita se“ za sebe u svojoj pojedinačnosti“, „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva oglada iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, *Demetra*, Zagreb, 2006., 243-244

¹⁸ Mikulić, B., „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva oglada iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, *Demetra*, Zagreb, 2006., 246-247

uz uvjet su-prisutnosti neautentičnog, suvišnog, *supersticijalnog*¹⁹, odnosno, asketizam glasa u uvjetima medijske *abundancije*²⁰, koja nije estetska-artistička, nego upravo i samo medijska²¹, objašnjava Mikulić. Nadalje, kaže da se još uvijek ne može govoriti o pravoj nultoj točki jer da bi ona bila nulta trebalo bi tražiti od pisca da ne govori nego da samo drži knjigu, a opet ni tada ne bi bila nulta jer svaki pogled, gesta, pokret označavaju nešto. Nekad i šutnja izvođača označava medij, kao npr. kod, kako ih Mikulić naziva, šutljivih *performera-arlekina* na trgovima i sl. Zato i sama poruka koju pisac šalje čitatelju označava svojevrsni medij jer prenosi novi sadržaj, a taj je sadržaj proces „događaja kolektivne ugone“²². Osim glasom i fenomenom, bavio se i sindromom mitske svijesti. Smatra da FAK ima dosta sličnosti sa antikom i njihovim izvođenjem djela, čitatelj zabavlja publika, nekad je svjestan svog čitanja nekad pod opijatom i sl. Po Mikuliću, FAK je ime za „nesvjesni društveni konzervativizam same forme reprezentacije književnosti“. Njihovo izvođenje označava poziciju na prijelazu iz usmene u pismenu književnu tradiciju te tako dovodi u pitanje tradicionalnu književnu kulturu o kojoj je za antiku pisao Eric Havelock.²³²⁴ Književnost FAK-a nije nešto što čitatelj bira za čitanje u tišini, već je samo nešto što se sluša javno i pritom zabavlja. *Fakovski* se pisac na sceni ponaša kao da je on tamo nužan, kao da je bog bez kojeg se tako nešto ne bi moglo održati. Svjesni su svoje važnosti na sceni i toga da su oni prijenosnici društvenog događaja i rade to sa divljenjem publike. Međutim, *fakovski* se akt visoke književnosti javlja kao unutrašnja granica samog FAK-a tako što se pisac postavlja unutar kulturnog procesa kojeg zatvara prilično osiromašenim na estetskoj ljestvici, ali je zato interpretiran na zabavljački način. Taj efekt Mikulić naziva „ognjištarskim sindromom“ koji onda više nije ideološki formant književnog sadržaja nego je sama ideološka istina performansa urbane forme društvene komunikacije preko književnosti kao nultog stupnja medija. „Hrvatska božica *Književnost* rođena je tako iznova na način Afrodite – iz združenog

¹⁹ Supersticijalan: izvedenica koju Borislav Mikulić koristi u svojoj knjizi „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva ogleđa iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, Demetra, Zagreb, 2006.; značenje: praznovjeran

²⁰ Abundancija: izvedenica koju Borislav Mikulić koristi u svojoj knjizi „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva ogleđa iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, Demetra, Zagreb, 2006.; Značenje: obilno

²¹ *Isto*, 250

²² *Isto*, 253

²³ Britanski pisac i profesor antičke književnosti kojeg Borislav Mikulić spominje u knjizi „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva ogleđa iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, Demetra, Zagreb, 2006., 255

²⁴ Navodi Mikulić u knjizi „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva ogleđa iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, Demetra, Zagreb, 2006., 255

napora malih književnih subjekata u „sinergijski“ efekt muške sile²⁵, završava tako svoje interpretiranje *FAK*-a Borislav Mikulić.

5. 14 NEISTINA O HRVATSKOJ NOVOJ PROZI²⁶

5.1. NEKRITIČKI KONSENZUS, ZATVORENI KRUG LJUDI I NEPOŠTIVANJE TRADICIJE

Jurica Pavičić navodi kako nikad u povijesti nije bilo oko jednog konsenzusa toliko malo konsenzusa kao kod *fakovaca* jer, kaže Pavičić „prava je i povjerljiva istina da prozni medijski mezimci u novinama prolaze poput vola u kupusu“. Kad se radi o *fakovcima* konsenzus postoji zapravo samo oko Miljenka Jergovića, a dolazi do toga nakon objave povijesnog romana. Nakon njega okomili su se na Zorana Ferića, te su ga nakon objave treće knjige odbacili. Pavičić je utemeljenje *FAK*-a doživio i na osobnoj razini, te kaže da mu je odonda objavljena samo jedna drama i jedan roman. Dakle, konsenzus oko *FAK*-a bio je toliko jak da se tu nije moglo ništa.²⁷ Duda je tvrdio da se u taj sastav *FAK*-a nije mogao ubaciti nitko osim onih koji pripadaju takvom sistemu. Mnogi kritičari bili su protiv *FAK*-a, te je tako primjerice J. Boko izjavio da pored *FAK*-a nitko drugi ni ne može pisat prozu. Međutim, tvrdnja da je to bio zatvoreni krug nije baš jasna, jer na njihovim festivali sudjelovalo je oko osamdeset pisaca, uvijek su imali goste koji su čitali, dolazili su i stranci, dakle na *FAK* nastupima smio je sudjelovati tko je god ispunjavao uvjete što bi značilo da nije bio krug nije bio zatvoren, već da je svatko bio dobrodošao. Na festivalima sudjelovali su čak pisci koji nisu *fakovci*, poput Ive Brešana, on je primjerice prisustvovao čak češće nego neki pravi *fakovci* pa čak i češće od samog Pavičića.²⁸ I evo još jedne, kako Pavičić kaže, „izmišljotine“. Nemoguće je da ne poštuju tradiciju kada su dovodili na festivale Ivu Brešana, Borisa Marunu, Gorana Tribusona i dr. Navodi da mu je teško odgonetnut što je to netradicionalno u djelima *fakovaca*. Jer svima njima uzori su bili neke tradicijski pisci, poput Twaina. Dakle, „krivnja nove proze se ne sastoji u manjku respekta za tradiciju, nego u manjku poštovanja za

²⁵ Mikulić, B., „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i *FAK*-a. Dva ogleđa iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, *Demetra*, Zagreb, 2006., 256-264

²⁶ Pojam hrvatska nova proza uvodi Jurica Pavičić u članku „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oproštaj od *FAK*-a“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 37-38, njime označava prozu *FAK*-a

²⁷ Pavičić, J., „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oproštaj od *FAK*-a“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 37-38

²⁸ *Isto*, 38-39

Tradiciju kao hijerarhijski i ideologizirani sustav“.²⁹ Takav se sustav zapravo nameće prozi pa se očekuje od nje da će ju poštivati. Iako, suvremeni pisci odbacuju takvu vrstu tradicije jer smatraju da djelo mora biti živo, da mora prikazivati društvo i njihove situacije, a ne da književnost bude sama sebi primarni predmet zanimanja i samim tim odbijanjem da se bavi sama sobom pokazuje ambiciju da opet bude važna i ključna za društvo.³⁰

5.2. POKUŠALI ISTISNUTI STARE PISCE, BILI PROIZVOD TREĆESIJEČANJSKE VLASTI TE PISALI KONZERVATIVNA DJELA

Tko su uopće stari pisci? Pitanje je koje postavlja Pavičić. Navodi da dio starih pisaca, misleći pritom na Drakuličku i Ugrešićku, više i ne sudjeluje u književnom svijetu, dio je nestao zauvijek, odnosno Čuić i Novak, dok je nekima ponestalo kreativnosti, npr. Pavličiću i Vrkljan. Dvoje najprisutnijih su Veljko Barbieri i Goran Tribuson, međutim, jedan piše gastronomiju, a drugi memoarsko-humoristične eseje što se ne smatra dovoljno ozbiljnim. Ostatak stare književnosti ili piše ili ne piše, ili su dobri ili loši, ali za sukob novih i starih pisaca nisu krivi direktno pisci već novi prozaici, tvrdi Pavičić. Pojam starih pisaca stvorili su novi pisci samim time što su došli nakon njih.³¹ Tvrđnju da je *FAK* proizvod trećesiječanjske vlasti, govori uvijek Pavičić, izrekli su i Aralica i Josip Pavičić. Tu političku konstrukcije iznio je Milan Jajčinović i u komentaru o *FAK*-u tvrdi kako su politiku Vujićeva mandata vodili Branko Maleš i Branimir Čegec i tako je *FAK* postao kako Jajčinović kaže „čudo hrvatske književnosti“ umjesto „čuda hrvatske naive“. Odnos *fakovaca* i političara bio je prilično neprijateljski. Oni su novac prikupljali preko sponzora, a nikad iz državnog proračuna. Vlada ih ukratko nije štedjela, s toga nema razloga za neistinitu tvrdnju da su oni proizvod vlasti.³² Nadalje, nova proza je sve samo ne konzervativna. Ona je urbana, gorka, ironična, moderna i sl. Onaj tko može reći za novu prozu, odnosno *fakovsku* prozu da je konzervativna onda nije čitao hrvatska djela zadnjih 10 godina, nije bio u kontaktu sa vanjskim svijetom. Nije čitao europski roman, film, nije nikad

²⁹ Pavičić, J., „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oproštaj od *FAK*-a“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 39

³⁰ *Isto*, 40

³¹ *Isto*, 40-41

³² *Isto*, 41-42

vidio Magnoliju, slušao Aimee Mann³³ i sl. Sve to navodi Pavičić u članku o neistinama hrvatske proze.

5.3. ISKLJUČIVALI ŽENE, IMALI PODRŠKU NOVINA TE RADILI ZA EPH

O ovom problemu isključivanja žena raspravljalo se još u ranim danima *FAK*-a pa su organizatori pokušavali zvati što više žena da sudjeluje od kojih i Vedranu Rudan, zbog koje se u jednu ruku i raspao *FAK*. Nitko zapravo nije smatrao da su njeni tekstovi važni, navodi Pavičić, jedino što su o njenim knjigama uvrštavali u svoje tekstove bilo je „knjige Vedrane Rudan su dobre“³⁴. O njoj se ne može naći kod Dragojevića, Lokotara ili Radak zato što znaju da nije tako. Oni brane stav žene u društvu i manjine općenito, ali o kvaliteti njenih djela nisu nikad pisali ni govorili te zbog toga Pavičić smatra da su njeni branitelji puni cinizma. Nadalje, većina *fakovaca* bili su novinari pa se njihova književnost može zapravo usporediti sa književnošću tridesetih godina jer su primjerice Ivo Kozarčanin, Milutin Cihlar Nehajev, Goran Kovačić te Uvodić bili novinari. Zbog toga ih se napada da su pozornost medija dobili radeći za novine. Međutim, Pavičić objašnjava da su prvo bili novinari te da im je to pomoglo da počnu pisati, a činjenica da rade za novine samo im je pomogla da ih se brže primijeti te da se nije istina da su se prodali radeći za medije. Pokušava objasniti da i obični ljudi, odnosno ne novinari, mogu imati pomoć u primjećivanju, kao što je npr. Jergović prije *FAK*-a dobio nagradu dok je u Sarajevu pisao zbirke dok nitko u Hrvatskoj još nije ni znao za njega ili da je Ante Tomić bio obožavani reporter prije objave svoje prve zbirke i sl. Dosta govore i o tome da su svi oni bili dio Europa-press holdinga te da im je to pomoglo da se „ubace“ u književnost. Ovu tezu je lako opovrgnuti jer od onog velikog broja *fakovaca*, samo ih četvoro radi u EPH-u, dakle bilo je nemoguće da se zbog njih četiri proslavilo osamdesetak pisca.³⁵

³³ *Isto*, 42-43

³⁴ *Isto*, 43-44

³⁵ *Isto*, 44-47

5.4. PISALI KRITIKE SAMI SEBI, BILI PROIZVOD MARKETINGA I TRŽIŠTA, PRIVLAČILI POZORNOST TE ESTRADIZIRALI KNJIŽEVNOST

Od svih neistina o *FAK*-u, onu da su kritike pisali sami sebi najlakše je dokazati neistinitom. Književnu kritiku pisalo je samo četiri pisaca, Robert Perišić, Rade Jarak, Nenad Rizvanović te sam Jurica Pavičić koji i tvrdi ovo upravo rečeno. Za sebe kaže da je prestao pisati kritike zato što e teorija zavjere bila neizdrživa, Rizvanović je prestao zbog sukoba interesa, a Jarak je pisao samo u specijalističkom tisku. Prema Pavičiću, nova proza nema generacijske kritičare koji su pratili njihova djela i koji bi pisali o njima. U svakom naraštaju je to radio netko, primjerice kod Krugovaša je to radio Vlatko Pavletić, kod Razlogovaca Stamać, Mrkonjić i Maroević, kod fantastičara Velimir Visković, Ljerka Mifka i Bože Žigo te kod Kvorumaca Vlaho Bogišić, Krešimir Bagić i Julijana Matanović, navodi Pavičić. Autore nove proze najviše hvale stariji kritičari, odnosno Zima, Visković, Primorac, dok autori njihova doba nisu prema njima bili pozitivno nastrojeni, a *fakovci* umjesto da se protiv takvih kritika bore povukli su se u šutnju. „Ona izbacuje djela, ali ne i refleksiju o književnosti.“³⁶ Zato, prema Pavičiću, Krešimir Bagić ima pravo kada kaže „Ja prozi devedesetih zamjeram što nedovoljno piše i misli o književnosti. Ona sebi nije napisala nijedan ozbiljan tekst, zato u konačnici takav tekst nije ni napisan. A za mene je književnost ozbiljna stvar i o njoj se mora ozbiljno razgovarati.“³⁷ U Hrvatskoj su naklade knjiga vrlo loše. To je uvijek tako bilo. Međutim, dok je *FAK* bio najboljim danima dobar dio pisaca potpisalo je ugovor sa velikim izdavačkim nakladama, ali ne i najbolji pisci poput Jergovića, Tomića i Ferića. Bili su to izdavači poput Profila, V.B.Z.-a, Mozaik knjiga i sl. Onda su mislili da će možda od njih uspjeti zaraditi puno novaca i potpisivali ugovore i većina tih pisaca i sada nakon gašenja *FAK*-a živi od tih subvencija.³⁸ Još jedna laž bila bi ta da pisci zarađuju od državnih subvencija jer kod nas takvo što kao honorar, tvrdi Pavičić, niti ne postoji. Još na kraju pisac mora platiti nakladniku da izda knjigu. Danas mali broj pisaca može živjeti od prodaje knjiga, ali bio bi to jako mali dio. Također smatra da ne mogu privlačit pozornost s time što pišu o psovkama, seksu, kriminalu te nametljivoj politizaciji jer

³⁶ Pavičić, J., „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oproštaj od *FAK*-a“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 48

³⁷ *Isto*, 48

³⁸ *Isto*, 48-49

što to može narod šokirat, a da se u Hrvatskoj već nije desilo. Zar je nova proza šokantna među ljude gdje „(...) su se vršila etnička čišćenja, palilo sela, izbacivalo ljude iz stanova, kralo tuđe, ubijalo babe metkom u glavu, otkaze potpisivalo s „Bog i Hrvati“, (...)“³⁹. Namjera *FAK*-a nije nikad bila *estradižacija*⁴⁰ sadržaja, ono se jednostavno izvodilo vani pa se govori o *estradižaciji*, međutim to nije to. *FAK* je samo okupljao pisce i napravio promjenu u načinu izvođenja, imao je svoja pravila i toga se držao. Uostalom, kada ne bi bilo medija i medijske eksponiranosti, a nisu to činili zbog novca nego zbog očaja da se ovaj pokret što kasnije ugasi.⁴¹

6. U SJENI *FAK*-a I PROZA POSLIJE *FAK*-a

Viskovićeva knjiga „U sjeni *FAK*-a“ zbirka je tekstova koji su se pisali od 1999. do 2004. godine. Ona, prema Viskoviću, obuhvaća najdramatičnije doma hrvatske književnosti. *FAK* je na javnost ostavio dojam da pomaže piscima da se proslave, da postanu zvijezde. Za vrijeme trajanja *FAK*-a najprodavanije knjige bile su upravo one domaćih pisaca. Iako, najveće naklade knjiga u to vrijeme potpisuju pisci koji uopće nisu imali veze sa *FAK*-om. Velikim razočarenjem je rezultiralo to što su shvatili da njihova pozitiva na festivalima i njihovi veseli tekstovi nisu uspjeli povećati prodaju knjiga. Visković navodi kako nije imao potrebu biti dio *FAK*-a, te kaže „držim da sam u razdoblju kojim se ova zbirka bavi pisao o mnogim knjigama, i vrijednim i uzbudljivim, koje su se pojavljivale u našoj književnosti koja je tada živjela u sjeni *FAK*-a“.⁴² O nijednom književnom fenomenu nije se pisalo koliko o *FAK*-u. Visković smatra da je jako dobro to što se pojavila generacija pisaca koji su bili svjesni važnosti prisutnosti medija te što su znali svoju književnost napraviti privlačnom. Važno je što se oko *FAK*-a okupilo i jako dobrih pisaca poput Jergovića, Ferića, Pavičića, Senjanovića, Tomića, Perišića, Radakovića, Andrića i drugih. Oni su prema Viskoviću, mogli biti uspješni i bez *FAK*-a, ali je takvo skupno djelovanje dalo veće rezultate. Dakle, onoliko koliko su oni pridonijeli *FAK*-u, toliko je *FAK* pridonio njima dodatnim publicitetom. „Valja imati na umu da se književni život ne sastoji samo od pojavljivanja knjiga; iznimno je važno, intelektualno izvanredno poticajno i

³⁹ Pavičić, J., „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oproštaj od *FAK*-a“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 50-51

⁴⁰ Pojam koji uvodi Pavičić u članku „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oproštaj od *FAK*-a“, *Fantom slobode*, 1-2, 2004., 50-56, a njime označava izlaganje proze javnosti, estradi.

⁴¹ *Isto*, 51-56

⁴² Visković, V., „U sjeni *FAK*-a“, VBZ, 2006., Zagreb, 7-19

skupno književničko djelovanje preko časopisa, javnih predavanja i čitanja pa do najobičnijeg druženja literata⁴³, dakle Visković je bio svjestan važnosti medija u književnosti i u tome podržava *fakovce*. „Iz godine u godinu (...) sve češće se čuje se teza kako književna kritika u krizi ili kako u pravom smislu riječi više uopće ne postoji“⁴⁴, navodi Jagna Pogačnik u svojoj knjizi „Proza poslije FAK-a“. Pogačnik navodi da je FAK na prvu bio ništa drugo nego festival na kojem su se pisci okupljali i čitali svoja djela, međutim, razbili su sve predrasude kada su uspjeli postići zrelost publike i interes kakav do sad nije bio javno pokazan. Proza domaćih autora o kojima piše Pogačnik ubrajaju se u tzv. književnost „poslije FAK-a“. Najuspješniji *fakovci* i dalje objavljuju svoja djela.⁴⁵ FAK-u su pomogli dobri odnosi sa britanskom književnosti čiji pisci su također prisustvovali na festivalima. Bili su to oni pisci koji su slično mislili o tome kakva je proza u novo doba trebala biti. „Britanski Novi puritanci, ona su skupina pisaca koja je uspostavila književno bratstvo s *fakovcima*, a kad je riječ o pitanjima poetike, hrvatsko-britanska veza počivala je na težnji da se pobjegne od postmodernističkih igrarija“⁴⁶, navodi Pogačnik. To što su Britanci bili dio FAK-a bila je svojevrsna promidžba Hrvata u Engleskoj. Tako su *fakovci* jedno proljeće održali oproštajni festival na onakav način kako je FAK to zaslužio. Nakon gašenja FAK-a nastala je knjiga „Hrvatske noći“ koja je zapravo zbirka najboljih *fakovskih* djela napisana kako bi zauvijek ostala zapamćena djela koja su se čitala na festivalima. „Hrvatske noći“ knjiga je koja se smatra FAK-om poslije FAK-a. Kako kaže Tibor Fisher⁴⁷ u uvodu „Hrvatske noći rođene su iz zajedničke ljubavi prema žestokim pijankama i odbojnosti prema uvriježenom bavljenju stvarima, ali suradnici u ovoj zbirci nisu se okupili zbog proznog sraza“⁴⁸. Njezino objavljivanje smatra se kao *fakovskom* ostavštinom i sada kada je sve gotovo može se reći da je FAK najveći književni fenomen ikad proveden te je njihov način ostvarivanja danas nešto na što se organizator svakog nastupa, sajma ili promocije obavezno osvrne. I da FAK nije uspio ništa drugo, samim time što je uspio uvest strane pisce na hrvatski teritorij puno je više nego što je bilo koji pokret uspio napraviti za hrvatsku književnost te se zbog toga može zažmirit na sve krive poteze koje je uz ove ispravne FAK učinio.⁴⁹

⁴³ Visković, V., „U sjeni FAK-a“, VBZ, 2006., Zagreb, 24-25

⁴⁴ Pogačnik, J., „Proza poslije FAK-a“, Profil, 2006., Zagreb, 5

⁴⁵ *Isto*, 7-12

⁴⁶ *Isto*, 380-381

⁴⁷ Radaković, B., „Hrvatske noći“, VBZ, Zagreb, 2005.,

⁴⁸ Radaković, B., Thorne, M., White, T., „Hrvatske noći; Festival A književnosti“, VBZ, 2005., Zagreb, 5

⁴⁹ Pogačnik, J., „Proza poslije FAK-a“, Profil, 2006., Zagreb, 382-384

7. PRIMJERI ANALIZE KNJIŽEVNIH TEKSTOVA FAKOVACA

Kako bi bilo lakše shvatiti način na koji su *fakovci* pisali, u ovaj rad priložiti ću kratku analizu književnih tekstova. Mraović je svoj literarni opus započeo prije tridesetak godina, kao osamnaestogodišnjak.⁵⁰ U zbirci „Između usana“ iz 1997. čitav je ciklus „Zagrebamsterdam“ posvećen relaciji između Mraovićeve Zagreba i Nizozemske u kojoj je živio njegov otac. Uspoređuju ga zapravo sa scenama putovanja iz romana „Konstantin Bogobojazni“ (2003.)⁵¹ U Nizozemskoj pripovjedač Konstantin druži se i putuje s ocem kojeg inače rijetko viđa i oduševljen je ljepotama strane zemlje, a jedino što ga odbija su svađe kroz koje prolazi s ocem. Tu Mraović shvaća da je ono što on zapravo radi bježanje od zagrebačke svakodnevnice, odnosno rata, policije, prijetnji i sl.⁵² Zanimljivo je kako u tako kratkoj pjesmi uspije predočiti njegov odnos s ocem koji opisuje zemljopisnom relacijom i spajanjem imena gradova *Zagrebamsterdam*. To je zapravo odnos koji je odavno narušen, ali je svejedno dramatičan zbog očeve nostalgije prema domovini i sinove potrebe za ocem.⁵³ „Složenost, slojevitost, a često i nepropusnost Mraovićeve rukopisa na ontološkoj razini proizlazi dijelom iz preplitanja humora, djetinjaste nonšalancije, hedonističke beskrupuloznosti, mjestimične šokantnosti lascivnim izrazima, lucidnosti, ali i nostalgije, neskrivene tuge, melankolije pa i skrivenog straha“, navodi Helena Peričić⁵⁴. Kako bih Vam predočila da i u ostalim pjesmama bježi od svakodnevnice priložit ću pjesmu „Figurae Veneris“ iz njegove zbirke „Na zemlji je sjena“ (1994.).

*Na nebu su mnogi piloti.
Jedan je ostario i juri ka Zemlji.
Drugi je mlad. Diže se
i sve je manji u našim očima.
Letjelicom će napraviti figuru.
Otvoriti će prozore na kućama.
Pokazat će kako je laž mala i laje.
Pomahnitat će u čaši vode.*

⁵⁰ Mraović, S., „Na Zemlji je sjena“, Meandar, Zagreb, 1994.

⁵¹ Mraović, S., „Konstantin Bogobojazni“, Durieux, Zagreb, 2003.

⁵² Peričić, H., „Deset drskih studija o književnim pitanjima, pojavnostima i sudbinama“, NAKLADA BOŠKOVIĆ, Split, 2011., 88-89

⁵³ *Isto*, 90

⁵⁴ *Isto*, 99

*Svi će znati da je šovinist.
Najednom, bit će
na silu zatvoren u letjelici.
I prsnut će kao prokleti svetac.
Piloti su ispunjeni prazninom.
Nad našim glavama tamne sile!
Pod našim nogama smrvljena ljubav!
Dugo rulaš pistom
i kad se odlijepiš od zemlje
u zraku nećeš trajati mnogo.
Avioni su obloženi
mekanim čavlima mraka.
I kada se zabiju, naglo,
jedan za drugim kao bombe,
u vodenu čipku horizonta
na nebu se pojavi tanjur
i zeleni trag kaladonta!*

(Simo Mraović, „Na zemlji je sjena“, 1994., 28)

U nastavku priložiti ću ulomak kratke priče Borivoja Radakovića (1951.-) iz njegove zbirke „Ne, to nisam ja“ (1999.). „Radakovićeve književnost je jezik u krupnom planu“⁵⁵, navodi Lokotar. Kroz njegove se knjige proteže snažan, parodijski i kritički odnos koji je uglavnom u sukobu s književnom tradicijom koji je jedna od glavnih stavki njegove proze⁵⁶. „Ne, to nisam ja“ (1999.), ostanemo li u granicama intermedijalnih asocijacija kojih je knjiga ionako prepuna, proza je negdje između Kamovljevog⁵⁷ „ja nisam ja“ i sexpistolsovskog „ja hoću biti ja“, navodi Jagna Pogačnik⁵⁸. Radaković piše vrlo jednostavnim i slobodnim svakodnevnim jezikom. Prilično je vulgaran i piše bez cenzure što čini njegova djela čitkima. Njegova su djela prosta i gruba. Brutalna su i prepuna nasilja nastala kao rezultat ratnih i političkih zbivanja devedesetih.⁵⁹ Radakovićeve se zbirke odnosi na propitivanje moderne, avangardne i postmoderne tradicije, navodi Danijel Mikulaco⁶⁰. Kao primjer takvog stila priložit ću ulomak iz navede zbirke priča, a priča koju sam odabrala nosi naslov „Ne, to nisam ja“.

⁵⁵ Radaković, B., „Ne, to nisam ja“, Celeber, Zagreb, 1999.

⁵⁶ Pogačnik, J., „Backstage; književne kritike“, POP & POP, Zagreb, 2002., 17

⁵⁷ Janko Polić Kamov (Rijeka, 17. studenog 1886. - Barcelona, 8. kolovoza 1910.), hrvatski pjesnik, pripovjedač i dramatičar.

⁵⁸ *Isto*, 19

⁵⁹ *Isto*, 17-19

⁶⁰ Daniel Mikulaco, „Hrvatska kratka proza 90-tih godina XX. Stoljeća“ (disertacija), NSK, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2009., 3

„Mislim da ga poznajem“, rekao sam zadihan i to je bilo prvo što mi je dalo znak da valja prestati. Nikada ne znaš koliko dugo tučeš. Poslije ti kažu da si udarao svega nekoliko trenutaka, a dok si u tome, dok mlatiš, misliš da je oduvijek postojalo i da će postojati samo to: rukama i nogama zadaješ udarce u sve što je otkriveno (...) i nastojiš da to radiš što jače.

(Borislav Radaković, „Ne, to nisam ja“, 1999., 11)

(...) Svi sve znaju, svi imaju neki sistem. Teorije, doktrine... Svi su ljevičari, desničari, nacionalisti, radikali, marksisti, hajdegerijanci, vjernici, ateisti, informatičari, fizičari kaosa... Ti su najgori: fizikalni zakoni nereda u društvenim sferama i planiranje reda. Go ahead!

(Borislav Radaković, „Ne, to nisam ja“, 1999., 15)

Nakon što sam prikazala kako su izgledale pjesme i kratke priče *fakovskih* pisaca, priložit ćemo i ulomak Senjanovićevo­g dnevnika pod nazivom „Dorin dnevnik“. Njegova spomenuta knjiga prema Jagni Pogačnik⁶¹ „otkriva kako je riječ o jednom od najduhovitijih predstavnika nove hrvatske proze“. „Dorin dnevnik“ izlazio je u *Feralu* od 1994.-1996. u nastavcima⁶². Njegova je proza puna usporedbi i opisivanja. Sve o čemu govori detaljno opisuje. Pisan je svakodnevnim nestandardnim jezikom. Koristi se dijalektizmima poput *lancun*. Lagano je štivo i pisano je jednostavnim jezikom, iako takva uporaba dijalektizama može predstavljati neshvaćanje smisla čitateljima kojima nisu bliski i poznati takvi pojmovi. Sve priče unutar dnevnika započinju na isti način, istom rečenicom: *Jutros sam se probudila...* Nakon buđenja slijedi opis neke prijateljice, zatim u središnjem dijelu slijedili su komentari ratne ili socijalne zbilje te na kraju je dan završavao nabranjanjem javnih osoba iz Hrvatske.⁶³

(...) Zoru sam dočekala budna. To je njoj puno drago. Cijelu mi se noć motao po glavi dio jedne pjesme. Dosta je interesantna: „Zvilde su zaškajale nebo, a misec je pustija crno ka sipa“. Kako nisam spavala, otišla sam na balkon i posvetila se cvijeću. Izgulila sam đirane, iščupala bungevilu, a murtilu sam polila solnom kiselinom. Zemlju iz pitara sam istresla u kut balkona, a pitare sam pobacala u dvorište. Bacala sam ih dva po dva da ne bi doživili traumau. Zatim sam uzela lancun sa sušila i napunila ga zemljom, tako da sam dobila veliku bijelu kuglu u koju sam

⁶¹ Pogačnik, J., „Backstage; književne kritike“, POP & POP, Zagreb, 2002., 187

⁶² Daniel Mikulaco, „Šarko, Dora, Robi K. i Toni Makaroni – *infantilne percepcije zbilje 90-ih*“, FLUMINENSIA, god. 22 (2010.) br. 1, 90

⁶³ Daniel Mikulaco, „Šarko, Dora, Robi K. i Toni Makaroni – *infantilne percepcije zbilje 90-ih*“, FLUMINENSIA, god. 22 (2010.) br. 1, 91

zabila metlu i napisala: Drvo života. Ja sam negdje u svojoj dubini umjetnica, ali ne znam baš tačno gdje.

(Đermano Senjanović, „Dorin dnevnik - Biskvit za hrkanje, 13.6.1994.“, Durieux, 1997., 32)

Iako se radi o dnevniku, priče nisu kronološki poredane. Dolazi do miješanja zbilje i fikcije, do uskraćivanja informacija izazvano nedovršenim rečenicama.⁶⁴

⁶⁴ Daniel Mikulaco, „Šarko, Dora, Robi K. i Toni Makaroni – *infantilne percepcije zbilje 90-ih*“, FLUMINENSIA, god. 22 (2010.) br. 1, 91-92

8. ZAJLJUČAK

Književnost *FAK*-a, odnosno, *Festival A književnosti*, jedan je od većih književnih fenomena posljednjih desetljeća. Bio je to festival koji se održavao u javnosti, koji je imao određene uvjete koji su se morali poštivati, poput onih da se morao održavati u prostoru gdje je postojao šank, proza koja se čitala nije smjela biti starija od godinu dana, ulaz se naplaćivao, itd. Nastao je u svibnju 2001. godine. Pokretači ovog projekta, kao što sada već znamo, bili su Nenad Rizvanović, Hrvoje Osvadić, Borivoj Radaković i Kruno Lokotar. Na nastupima sudjelovali su i muškarci i žene, i Hrvati i stranci, i mladi i stari. Što se sudionika tiče, nije bilo pravila. Sve njih privuklo je to što nije bilo zabranjenih tema, mogli su pisati i čitati što god su htjeli, što god ih je privuklo i usput se nasmijati i veseliti dok su slušali druge izvođače nakon što je prošla trema čitanja vlastitog djela. Čitalo se o politici, o opijatima, o zabavi, ukratko, o svemu. Na svim nastupima sudjelovalo je osamdesetak autora, od kojih je nekoliko njih bilo na svakom nastupu. Čitanja su se održavala u svakom dijelu Hrvatske, bilo riječ o istoku, zapadu, sjeveru ili jugu. O *FAK*-u se pisalo i govorilo svašta, da su proizvod medija, da pišu kritike sami sebi, da su proizvod trećesiječanjske vlasti i sl., ali u sve uspjeli dokazati suprotnim. Naravno, nije im se išlo za rukom jer da je ne bi došlo do gašenja, ali su uspjeli napraviti velike promjene u hrvatskoj književnosti. Uspjeli su promovirati Hrvatsku inozemstvu time što su ugostili strane pisce koji su kasnije mogli prenijeti odslušano na nastupima svojim narodima. Privukli su pozornost medija koja ih je uspjela učiniti slavnijima nego što bi bili da se to radilo u zatvorenom krugu i da se držalo u tajnosti pa „na *FAK*-u se pankerski skakalo u publiku“⁶⁵, ne može se to držati u tajnosti. Dobili su i povjerenje izdavačkih kuća jer su, na njihovu žalost, mislili da će *FAK* trajati i da će se njihove knjige prodavati pa da će i zarađivati, ali nije tako bilo. Iako, oni poznatiji pisci koji su bili u sastavu *FAK*-a uspjeli su prodati doista puno knjiga, a oni manje uspješni i danas žive od subvencije izdavačkih kuća s kojima su onda potpisali ugovor. Nažalost *Festival alternativne književnosti* trajao je kratko i došlo je do gašenja nakon čega su osnivači sastavili priopćenje u kojem obavještavaju njihove vjerne sudionike o njihovom gašenju. Najvećim razlogom gašenja smatra se upravo njihova kolegica Rudan koja je bila odgovorna za svađu među selektorima *FAK*-a jer upravo nakon tih

⁶⁵ Lokotar, Kruno, „Na *FAK*-u se pankerski skakalo u publiku, a na fališu se to nitko nije usudio napraviti. Pozornica je previsoka“, *Forum tm*, 01. srpnja 2015., <http://www.forum.tm/vijesti/lokotar-na-fak-u-se-pankerski-skakalo-u-publiku-na-falisu-se-nitko-nije-usudio-napraviti>

nesuglasica ovaj je pokret ugašen. „*FAK* se raspao kao žrtva kaosa obrnute hijerarhije“.⁶⁶ Rizvanović godinama nakon *FAK*-a smatra da takav festival više ne bi bio izvediv te da je to više bio otpor nego festival.⁶⁷ 14. prosinca 2003. godine obilježava se kraj *FAK*-a, nakon sedamnaest održanih festivala i to u Osijeku, Puli, Motovunu, Rijeci, Novom Sadu, Beogradu, Varaždinu, Svetvičentu i Starom Gradu, a pisci koji su sudjelovali dolazili su iz Velike Britanije, Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Sjedinjenih Američkih Država i Mađarske.⁶⁸ Osobno smatram da je književnost *FAK*-a učinila samo dobro za hrvatsku književnost. Pisci su se napokon oslobodili i počeli pisati o svemu i na način na koji su htjeli; bez cenzure. Iako se mnogi nisu slagali sa njihovim načinom pisanja, temama koje su obrađivali, bilo je onih koji su stajali ponosno pored njih i produžili njihovo djelovanje koliko god su mogli. Da su se popeli na svjetsku razinu dokazuje broj stranih pisaca koji su stali uz njih i slobodno pisali uz njih. Žao mi je da se ovakav pokret ugasio jer je oduzeo slobodu svim piscima sličnima njima, mislim, ovo je slobodna zemlja i svatko može pisati o čemu želi, ali u toj tzv. zajednici imali su festivale na kojima su se osjećali uzdignuto i ponosno, imali su oko sebe ljude koji su shvaćali i cijenili njihove radove, imali su književnost i zabavu spojene koje su rezultirale dobrim djelima i odličnom atmosferom. Imali su sve to dok se sustav nije raspao zbog ni više ni manje, nego njihovih kolegica.

⁶⁶ Lujanović, Nebojša, „Kaos obrnute hijerarhije – hibridno i visoko u hrvatskoj suvremenoj književnosti“, Zbornik radova sa skupa Peti hrvatski slavistički kongres, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2010.

⁶⁷ Pokret otpora u književnosti danas je potrebniji valjda nego ikada, pogotovo u Osijeku, Oskultura, <https://oskultura.com/knjizevnost/nenad-rizvanovic/>

⁶⁸ Visković, V., „U sjeni *FAK*-a“, VBZ, 2006., Zagreb, 16

9. KRATKI ŽIVOTOPISI KLJUČNIH AUTORA

– **Kruno Lokotar** (1967.) rođen je u Daruvaru. Diplomirao je komparativnu književnost, povijest i bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Objavljuje kritiku, kulturološku publicistiku, esejistiku, putopise, preferira hibridne žanrove. Uređivao je, između ostaloga, kulturni magazin *Godine nove* i niz drugih publikacija, izbora, emisija. Bio je jedan od selektora i jedini voditelj *FAK*-a. Napisao je knjigu *Fakat* (2001.) u suradnji s Nenadom Rizvanovićem.

– **Hrvoje Osvadić** (1973.) rođen je u Osijeku. Suosnivač je i producent *FAK*-a. Od 2004. do 2009. radio je kao izvršni producent na RTL televiziji Hrvatska, proizveo 80 TV emisija u više od 25 zemalja. Od 2009. suvlasnik je produkcijske tvrtke Petnaesta umjetnost za film i TV produkciju. Član je Hrvatske udruge producenata i Hrvatskog društva filmskih radnika.

– **Borivoj Radaković** (1951.) rođen je u Zemunu, a živi u Zagrebu. Diplomirao je jugoslavistiku i komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Objavio je roman *Sjaj epohe* (1990.) knjigu priča *Ne, to nisam ja* (1993./1999.). Drame *Dobro došli u plavi pakao* i *Miss nebodera za miss svijeta* izvođene su u zagrebačkom kazalištu Kerempuh.

– **Nenad Rizvanović** (1968.) rođen je u Osijeku. Završio je studij hrvatskog jezika i književnosti i južnoslavistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te doktorski studij Društvo znanja i prijenos informacija na Filozofskom fakultetu u Zadru. Kritiku i prozu piše od 1985. Od 2001. radio je kao urednik u *VBZ*- u i *Nakladi Ljevak* . Knjiga priča *Zemlja pleše* prevedena je na slovenski jezik. Napisao je knjigu *Fakat* (2001.) u suradnji s Krunom Lokotarom

– **Stanko Andrić** (1967.) rođen u Strizivojnoj. Diplomirao je francuski i latinski na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Magistrirao je i doktorirao na odsjeku za srednjovjekovne studije u Budimpešti. Objavio je četiri knjige *Povijest Slavonije u sedam požara* (1992.), *Enciklopedija ništavila* (1995.), *Dnevnik iz JNA* (2000.) i *Čudesa svetoga Ivana Kapistrana* (1999.). U časopisima *Republika* i *Quorum* objavio je više poglavlja romana *Simurg*, a kao cjelovitu knjigu 2005.

– **Zoran Ferić** (1961.) rođen u Zagrebu diplomirao je kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Radi kao profesor hrvatskog jezika i književnosti u gimnaziji u Zagrebu. Objavio je *Mišolovku Walta Disneya* (1996.), *Anđeo u ofsajdu* (2000.), i dr. Ove dvije prevedene su na njemački jezik i objavljene u Austriji. Za knjigu *Anđeo u ofsajdu* dobio je nagradu *Ksaver Šandor Gjalski*.

– **Miljenko Jergović** (1966.) rođen je u Sarajevu te je tamo diplomirao filozofiju i sociologiju. Radi kao novinar. Neke od njegovih knjiga su *Ospservatorija Varšava* (1988.), *Uči li noćas netko u ovom gradu japanski* (1992.), *Himmel Comando* (1993.), i dr. Najprevođeniji je hrvatski pisac i dobitnik više književnih nagrada uključujući nagradu *Ksaver Šandor Gjalski* za knjigu *Sarajevski Marlboro*.

– **Simo Mraović** (1966.-2008.) rođen je u Kutini, a živio je u Zagrebu te je tamo studirao kroatistiku i filozofiju na Filozofskom fakultetu i radi kao novinar. Objavio je četiri knjige pjesama, *Sezona otrova* (1986.), *Rimljanima nedostaje milosti* (1990.), *Na zemlji je sjena* (1994.) i *Između usana* (1997.).

– **Jurica Pavičić** (1965.) rođen je u Splitu. Diplomirao je književnost i povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na kojem je i magistrirao. Filmski je kritičar i kolumnist *Jutarnjeg lista*. Objavio je dva romana, *Ovce od gipsa* (1998.) i *Nedjeljni prijatelj* (1999.) te studiju *Hrvatski fantastičari* (2000.). Drama *Trovačica* na repertoaru je splitskog Hrvatskog narodnog kazališta.

– **Krešimir Pintarić** (1971.) rođen u Osijeku, diplomirao je komparativnu književnost i opću informatologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istom fakultetu, na Odsjeku za informatologiju, radi kao znanstveni novak. Objavio je knjigu *Tour de force* (1997.)

– **Edo Popović** (1957.) rođen je u Livinu, a živi u Zagrebu te je tamo i studirao na Filozofskom fakultetu. Radi kao novinar. Objavio je knjige *Pomoćni boogle* (1987.) i *San žutih zmija* (2000.).

– **Đermano Senjanović** (1949.-2013.) rođen je u Splitu. Diplomirao je na Ekonomskog fakultetu u Splitu. Pisao je humorističke tekstove u tjedniku *Feral Tribune*, u čijem je osnivanju i sudjelovao. Objavio je knjige *Dorine dnevnik* (1997.) i *US&A* (1998.).

– **Roman Simić** (1972.) rođen je u Zadru, a živi u Zagrebu. Diplomirao je komparativnu književnost i španjolski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. On je pjesnik, kritičar, prozaist te urednik u časopisu *Quorum*. Objavio je knjigu *Mjesto na kojem ćemo provesti noć* (2000.).

– **Ante Tomić** (1970.) rođen je u Splitu. Diplomirao je filozofiju i sociologiju na Filozofskom fakultetu u Zadru. Radi kao novinar u Jutarnjem listu. Objavio je zbirku priča *Zaboravio sam gdje sam parkirao* (1997.) i humoristički roman *Što je muškarac bez brkova* (2000.).

– **Jagna Pogačnik** (1969.) rođena je u Zagrebu. Književna kritičarka i prevoditeljica. Diplomirala je kroatistiku i južnoslavenske filologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 2000. godine djeluje kao samostalna književna kritičarka i prevoditeljica. Napisala *Backstage* (2002.), *Proza poslije FAK-a* (2007.) i dr.

– **Vedrana Rudan** (1949.) rođena je u Opatiji. Diplomirala je 1973. na Pedagoškoj akademiji u Rijeci, studij hrvatskog i njemačkog jezika. Popularna hrvatska književnica koja je kroz svoju karijeru radila kao novinarka, voditeljica i kolumnistica. U svim svojim redakcijama dobila otkaz zbog radikalnih i nekonvencionalnih stavova. Dugi niz godina slovi za jednu od najkontroverznijih ličnosti medijskog prostora. Objavila oko 40-ak kolumni pod naslovom *Strah od pletenja* u tjedniku *Feral* iz Splita. U istom periodu objavljene su dvije priče u književnom časopisu *Godine nove* iz Zagreba. U siječnju 2003. do rujna 2004. objavila je oko 70-tak kolumni pod naslovom *Zloće i povrće* u tjedniku *Nacional* iz Zagreba. Kao spisateljica proslavila se 2002. kada je odlučila pisati i izdala svoj prvi roman *Uho, grlo, nož*.

– **Arijana Čulina** (1965.) rođena je u Splitu. Hrvatska književnica, filmska, televizijska i kazališna glumica. U Splitu je završila srednju upravnu školu, te Muzičku školu *Josip Hatze*, odsjek solo pjevanja. Diplomirala je glumu na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu. Napisala je *Životinjska posla* (1997.), *Što svaka žena treba znati o onim stvarima* (2001.), *Dvi-tri teške drame za umrit od smija* (2002.) i dr.

10. LITERATURA

- Bagić, K. „Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970.-2010.“, Školska knjiga, Zagreb, 2016., 150-151, 153
- Visković, V., „U sjeni FAK-a“, VBZ, Zagreb, 2006., 7-19, 16, 24-25, 26
- Mikulić, B., „Scena pjevanja i čitanja: Između Hesioda i FAK-a. Dva oglada iz epistemologije metaknjiževnog diskursa književnosti“, Demetra, Zagreb, 2006., 243-264
- Pogačnik, J., „Proza poslije FAK-a“, Profil, 2006., Zagreb, 5, 382-384
- Lokotar, K., Rizvanović, N., „FAKat“, Celeber, Zagreb, 2001., 6
- Radaković, B., Thorne, M., White, T., „Hrvatske noći; Festival A književnosti“, VBZ, 2005., Zagreb, 5
- Radak, A., „Dugovi kulturne tranzicije: kritički pregled razvoja nove hrvatske scene i FAK-a; od kulture do edukativnog entertainenta“, Fantom slobode, 1-2, 2004., 56-64
- Lokotar, K., „FAK and drugs and rock 'n' roll“, Europski glasnik, 7, 2002.
- Pavičić, J., „14 neistina o hrvatskoj novoj prozi: U obranu hrvatskoga književnog fenomena našeg doba ili – oprostaj od FAK-a“, Fantom slobode, 1-2, 2004., 37-56
- Mraović, S., „Na Zemlji je sjena“, Meandar, Zagreb, 1994., 28
- Radaković, B., „Ne, to nisam ja“, Celeber, Zagreb, 1999., 11 – 15
- Senjanović, Đ., „Dorin dnevnik“, Durieux, 1997., 32
- Lujanović, Nebojša, „Kaos obrnute hijerarhije – hibridno i visoko u hrvatskoj suvremenoj književnosti“, Zbornik radova sa skupa Peti hrvatski slavistički kongres, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2010., (pregledano 03. siječnja 2017.)
- Daniel Mikulaco, „Hrvatska kratka proza 90-tih godina XX. Stoljeća“ (disertacija), NSK, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2009.
- Daniel Mikulaco, „Šarko, Dora, Robi K. i Toni Makaroni – infantilne percepcije zbilje 90-ih“, FLUMINENSIA, god. 22 (2010.) br. 1
- Pogačnik, J., „Backstage; književne kritike“, POP & POP, Zagreb, 2002., 17-19, 187
- Peričić, H., „Deset drskih studija o književnim pitanjima, pojavnostima i sudbinama“, NAKLADA BOŠKOVIĆ, Split, 2011., 88-99

INTERNETSKI IZVORI:

- Vrsaljko, Slavica, „Razgovornost i usmenost u djelima suvremenih hrvatskih književnika“, *Magistra ladertina*, 3(3) 2008., (pregledano 8. ožujka 2017.)
<http://hrcak.srce.hr/35623>
- Lokotar, Kruno, „Inovacije i renovacije književne scene“, *Kulturpunkt.hr*, 23.03.2010., (pregledano 8. ožujka 2017.)
<http://www.kulturpunkt.hr/content/inovacije-i-renovacije-knjizevne-scene-0>
- Jergović, Mirko, „Fakovci – pisci koji su čitali svijetu“, *Jutarnji Vijesti*, 06.06.2009., (pregledano 8. ožujka 2017.)
<http://www.jutarnji.hr/vijesti/fakovci-pisci-koji-su-citali-svijetu/3854514/>
- Mirković, Mia, „Nevjerojatno je kako se široka publika stalno zadovoljava istim stvarima“, *www.express.hr*, 23. prosinca 2015., (pregledano 8. ožujka 2017.)
<https://www.express.hr/kultura/nevjerojatno-je-kako-se-siroka-publika-stalno-zadovoljava-istim-stvarima-3391>
- Radaković, Borivoj, „Od autsajdera do gurua FAK-ovske generacije“, *Nacional*, br.321, 2002., (pregledano 8. ožujka 2017.)
<http://arhiva.nacional.hr/clanak/12954/borivoj-radakovic-od-autsajdera-do-gurua-fak-ovske-generacije>
- „Pokret otpora u književnosti danas je potrebniji valjda nego ikada, pogotovo u Osijeku“, *Oskultura*, (pregledano 8. ožujka 2017.)
<https://oskultura.com/knjizevnost/nenad-rizvanovic/>
- Lokotar, Kruno, „Na FAK-u se pankerski skakalo u publiku, a na fališu se to nitko nije usudio napraviti. Pozornica je previsoka“, *Forum tm*, 01. srpnja 2015., (pregledano 8. ožujka 2017.)
<http://www.forum.tm/vijesti/lokotar-na-fak-u-se-pankerski-skakalo-u-publiku-na-falisu-se-nitko-nije-usudio-napraviti>
- Pogačnik, Jagna, „FAKat, što je bio taj FAK?“, *aquilonis.hr*, 2012., (pregledano 03. siječnja 2017.)
http://aquilonis.hr/dodaci/pisci_na_mrezi/pogacnik_sto-je-to-fak.p
- Portal „VREME“, broj 560, 27.01.2009.,
<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=297919>

11. SAŽETAK

U ovom radu govori se o *Festivalu A književnosti* koji je pomogao hrvatskoj književnosti, što putem medija, što sa gostujućim stranim autorima, da se proslavi među druge države i kontinente. Bili su to festivali na kojima je sve bilo dozvoljeno. Njegovi pokretači bili su Nenad Rizvanović, Kruno Lokotar, Borivoj Radaković i Hrvoje Osvadić. Nastao je 13. i 14. svibnja 2001. godine u osiječkom_kafiću „Voodoo“. Do njegovog gašenja došlo je 14. prosinca 2003. godine zbog njihove kolegice Rudan. Nakon toga objavljen je zbornik djela *fakovskih* pisaca „Hrvatske noći“ kako se ovaj, kako su ga oni zvali, fenomen i njegova važnost za napredak hrvatske književnosti nikada ne bi zaboravio. Ovakvih se nastupa održalo sedamnaest i sudjelovalo je osamdesetak autora.

KLJUČNE RIJEČI: *Festival A književnosti*, *FAK*, *Voodoo*, „Hrvatske noći“, Rizvanović, Lokotar, Osvadić, Radaković, poezija, kratka proza

SUMMARY

This work is about the *Festival of A literature* which helped the Croatian literature through the media and the visits of the foreign authors made it famous among other countries and continents. In these festivals everything was allowed. The founders of this festival were Nenad Rizvanović, Kruno Lokotar, Borivoj Radaković and Hrvoje Osvadić. It was created the 13 and 14 of May, 2001 in Osijek bar „Voodoo“. Its extinction occurred the 14 of December, 2003 due to their colleague Rudan. „Hrvatske noći“ is an anthology of works written by *FAK* writers that was published so this phenomenon and its importance for the progress of the Croatian literature could be never forgotten. There were in total seventeen readings and they were attended by eighty authors.

KEY WORDS: *Festival of A literature*, *FAK*, *Voodoo*, „Hrvatske noći“, Rizvanović, Lokotar, Radaković, Osvadić, poetry, short story